

Līdzdalības budžets – garants valsts un pašvaldību pārvaldes demokrātiskumam

1. Vara cilvēkiem ne tikai vārdos

Valsts pārvalde Latvijā ir ilgstošā krīzē. Nav noslēpums, ka cilvēki Latvijā ļoti negatīvi attiecas pret tiem, kas Latviju pārvalda [1]. Ir loģiski uzskatīt, ka, vēlēšanās tiekot ievēlētiem jauniem cilvēkiem Saeimā, tautas izredzētie nesīs labumu valstij tā, kā sabiedrība to gaida – tādējādi attieksmei pret Saeimu un partijām būtu pašai jāuzlabojas. Bet tas nenotiek. Iemesls tam varētu būt labas saiknes, laba kontakta trūkums starp tautu un tiem, kas tiek ievēlēti.

Šo kontaktu ir iespējams uzlabot, ieviešot līdzdalības principu pašvaldību un valsts budžetu pārvaldē. Līdzdalības budžets paredz iespēju iedzīvotājiem tiešā veidā piedalīties publisko projektu plānošanā un izvēlēšanā: piedāvāt risinājumus un nobalsot par labākajiem. Tas palīdz labāk identificēt cilvēkiem svarīgākās problēmas. Turklāt, līdzdalība padara valsts un pašvaldību pārvaldi katram cilvēkam personiski svarīgu – tādā veidā stiprinot interesi par apkārt notiekošo. Ir arī pamats uzskatīt līdzdalības budžetu par praktiski realizējamu, jo pasaulē ir vairāki piemēri tā veiksmīgai pielietošanai, un ir strādājošas likumu bāzes.

Ar līdzdalības budžeta palīdzību iedzīvotājus var iesaistīt pārvaldē un atjaunot cilvēku ticību tam, ka situācija valstī ir maināma uz labu pusi. Atvērta pārvalde ir atslēga Latvijas spējai risināt problēmas un virzīties uz priekšu.

2. Nabadzīgo problēmu atrisinātājs Brazīlijā

Pirmoreiz līdzdalības budžets tika ieviests 1980. gadu beigās Portuālegri pilsētā Brazīlijā [2]. Tā veiksmei sekoja popularitāte citās pašvaldībās valstī. Pašlaik līdzdalības budžets tiek izmantots vairāk nekā 140 Brazīlijas pašvaldībās.

Jauns veids pašvaldības tēriņu noteikšanai, iesaistot iedzīvotājus, palīdzēja identificēt un atrisināt problēmas, it īpaši bēdīgi slavenajos Brazīlijas graustu rajonos. Pirmie projekti bija pašvaldības nami, ūdensapgādes un kanalizācijas pieejamības uzlabošana, finansējuma palielināšana izglītībai un veselības aprūpei. Šīs problēmas cilvēkiem šķita asākās. Tādā veidā tika īstenotas sabiedrībai galvenās, svarīgākās vēlnes.

Šāda tipa budžets nebija populisms. Portuālegri pilsētai līdzdalības budžets ir ierobežots: tam ir atvēlama ne vairāk kā puse no publiskā budžeta. Līdzdalības budžets bija risinājums klientelisma problēmai, ļaujot iedzīvotājiem noteikt prioritātes tēriņiem: 1999. gadā 40000 cilvēku piedalījās tā izstrādē.

Līdzdalības budžeta ieviešana sekmēja caurskatāmību un atbildību. Portuālegri līdzdalības budžets paredz, ka rajonu līmenī notiek delegāta vēlēšanas. Ievēlētais delegāts kļūst atbildīgs sava rajona priekšā. Ja publiskie darbi attiecīgajā rajonā tiek vilcināti, delegāts var tikt nepārvēlēts – delegātam ir nepieciešamība uzturēt labas publiskās attiecības. Delegāti ir ieinteresēti, lai informācija par darbiem

būtu caurskatāma, jo sabiedrība var prasīt no delegāta skaidrojumus.

Reālas varas nolaišana no pilsētas līmeņa uz rajonu līmeni nodrošināja to, ka no visām problēmām tagad tiek atrisinātas iedzīvotājiem svarīgākās.

3. Parīze – lielākais līdzdalības budžets pasaulē

Lielākais līdzdalības budžets pasaulē šobrīd ir Parīzē. 2014. gadā jaunievēlēta Parīzes mēre Anne Hidalgo ieviesa līdzdalības budžetu, proklamējot, ka “budžeta atslēgas tiek atdotas pilsētas iedzīvotājiem” [3]. Līdzdalības budžets sastāda 5% no pilsētas investīciju budžeta līdz 2020. gadam, skaitliski tie ir iespaidīgie 426 miljoni eiro.

Pirmajā līdzdalības budžetā Parīzē līdzekļu apjoms sastādīja 20 miljonus eiro, pirmos projektus tajā piedāvāja pašvaldība. Jaunā tipa budžets strādāja, un tagad projektu iniciatori ir pilsētas iedzīvotāji, bet 2016. gada līdzdalības budžets sastāda 100 miljonus eiro [4].

Parīzē, līdzīgi kā Portualegri, tiek izmantots sadalījums pilsētas rajonos, daļa no projektiem tiek iniciēta rajona ietvaros, un daļa visas pilsētas ietvaros. Raksturīgi Francijas demokrātijas garam, balsojumā par labākajiem projektiem var piedalīties jebkura vecuma un nacionalitātes iedzīvotāji.

Projektu iesniegšana notiek klātienē vai internetā. Pilsēta analizē projektu atbilstību. Projektam ir jābūt sabiedrības interesēs – komerciālie projekti netiek atbalstīti. Katram projektam ir jābūt pilsētas jurisdikcijā. Projektam nedrīkst būt pārāk lielas pastāvīgās izmaksas – neder projekti, kuriem ir nepieciešams pastāvīgi algots personāls. Atlasītajiem projektiem tiek veikta izpildāmības analīze.

Saturiski korektie un izpildāmie projekti tiek nodoti apspriešanai komisijās. Apspriešanā piedalās gan cilvēki no vēlētajās varas, gan – vairākumā – cilvēki, kuri pārstāv sabiedrību. Cilvēki pēc nejaušības principa tiek izvēlēti no tiem, kas ir reģistrēti līdzdalības budžeta lappusē, kā arī no tiem, kas ir pieteikuši vismaz vienu savu projektu. Tiek uzaicināts rajona Jaunatnes padomes pārstāvis, viens Studentu padomes pārstāvis, un citi.

Apstiprināto projektu saraksts tiek virzīts uz publisko balsošanu. Iespēja nobalsot pastāv gan internetā, gan klātienē.

2014. gadā visvairāk balsu ieguva projekts, kurā tika piedāvāts par 2 miljoniem eiro izveidot augu sienas, kas ļautu “uzlabot bioloģisko dažādību” [3].

Parīzes piemērs liecina par to, ka līdzdalības budžetam nav obligāti jārisina tikai trūcīgo problēmas. Arī pārtikušajās pilsētās iedzīvotāji ikdienas dzīvē redz lietas, kuras ir iespējams uzlabot. Līdzdalības budžets ir universāls rīks, kā atrast cilvēkiem vajadzīgos risinājumus pārvaldē. Komisijās notiek tieša saruna starp varu un cilvēkiem; iespējams, Latvijā tās šobrīd trūkst.

4. Pirmā valsts ar līdzdalības budžetu - Portugāle

2016. gadā, valdībai paziņojot par līdzdalības budžeta ieviešanu valsts mērogā, Portugāle kļuva par pirmo valsti ar līdzdalības budžetu [5]. Varbūt, ir likumsakarīgi, ka pirmā par tādu kļuva valsts, kurai pēdējos gados ar ekonomiku klājās grūti. Sabiedrībai esot neapmierinātai ar notiekošo valsts pārvaldē, valdība tai kā risinājumu piedāvāja lielāku atvērtību un iekļaušanu pārvaldē.

Līdzīgi kā Parīzē, Portugāles līdzdalības budžets sākumā tiek palaists izmēģinājuma režīmā, un tam būšot ierobežojumi [6]. Paredzēts atlasīt projektus, kuru īstenošanai ir vajadzīgi ne vairāk par 200 tūkstošiem eiro. Tie nevar būt pieprasījumi pēc pakalpojuma pārdošanas, kā arī projekti nedrīkst piedāvāt infrastruktūras izbūvi. Līdzdalības budžets ir paredzēts 3 miljonu eiro apmērā.

Inovatīvs risinājums Portugāles gadījumā ir plānota iespēja ļaut cilvēkiem balsot par iniciatīvām arī ar

bankomātu palīdzību. Tādā veidā iespēja iesaistīties būs vēl plašākai cilvēku kopai, vēl vienkāršāk.

No sākuma līdzdalības budžets Portugālei tiek paredzēts mazs, bet tam ir arī viena svarīga atšķirība no pašvaldības budžetiem. Pašvaldībām ir zināmi ierobežojumi to darbā. Tām ir jāseko pašvaldību likumam. Savukārt, valsts likumdošanas varai ir daudz lielāka darbības brīvība, tā var izrādīt iedzīvotājiem pretimnākšanu un mainīt arī likumus.

Latvija varētu sekot Portugāles piemēram un kļūt par vienu no pirmajām valstīm, kur līdzdalības budžets tiek izmantots valsts līmenī. Latvijā jau pastāv manabalss.lv portāls, kurā ir iespējams iesniegt likumprojektu iniciatīvas Saeimai un publiski nobalsot par labākajām. Valsts līdzdalības budžets turpinātu šo iesākumu un sekmētu turpmāko cilvēku iesaistīšanos pārvaldes procesos.

5. Līdzdalības budžets ir iespējams arī Latvijā

Ieviešot līdzdalības budžetu Latvijā valsts vai pašvaldību līmenī, būtu iespējams noteikt tam ierobežojumus un tad pakāpeniski attīstīt nepieciešamības gadījumā. Varētu sākt ar mazu budžetu, tad to palielināt, kad sistēma darbosies apmierinoši. Lai novērstu interešu konfliktu, ir iespējams izmantot idejas no strādājošiem līdzdalības budžetiem.

Pašvaldībās līdzdalības budžets būtu saderīgs ar jau pastāvošo likumu bāzi. Pēc Parīzes piemēra būtu iespējams sadalīt priekšlikumus pa tēmām. Tad attiecīgais domes departaments veiktu sākotnējo atbilstības kontroli. Tiktu atlasīti tikai tie projekti, kas ir domes kompetencē. Tie varētu būt projekti, līdzīgi tiem, kurus attiecīgā dome plāno, bet šajā gadījumā cilvēkiem būtu piedāvāta iespēja iniciēt tādas, kuru nav attīstības plānā, kā arī noteikt no tiem labākos. Taču beigās pašvaldība būtu tā, kas realizē projektu – tas neatšķiras no pašreizējā pašvaldības procesa.

Komisijās, līdzīgi kā Parīzē, būtu iespējams aicināts cilvēkus, kas pārstāv iedzīvotājus. Komisiju sēdes varētu padarīt atklātas, un publiskot protokolus internetā.

Balsojumos, pēc Portugāles piemēra, varētu izmantot bankomātus, jo tie ir pieejami katrā novadā [7]. Kur tādu atrast, zina katrs cilvēks.

Savukārt, valsts līmenī Latvija arī varētu sekot Portugāles piemēram, ieviešot valsts līmeņa līdzdalības budžetu; vai izveidot vienotu platformu līdzdalības budžetiem pašvaldībās visā valstī, ko pašvaldības pēc tam varētu izvēlēties izmantot. Tas varētu būt interneta portāls kopā ar lietderīgiem papildinājumiem pašvaldību likumā, kas apraksta līdzdalības budžeta izmantošanu. Tas ļautu mazajām pašvaldībām izmantot jau gatavo risinājumu tā vietā, lai realizētu līdzdalības budžetu no jauna.

Pēc Satversmes, valsts suverenā vara pieder tautai. Izveidosim iespēju Latvijas cilvēkiem ciešāk iesaistīties pārvaldē un atjaunosim ticību labām pārmaiņām!

Atsauces

1. nra.lv: Partijas un Saeima strauji zaudē uzticību <http://nra.lv/politika/159638-partijas-un-saeima-strauji-zaude-uzticibu.htm>
2. Participatory Budgeting in Brazil http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14657_Participatory-Budgeting-in-Brazil-web.pdf
3. The Guardian: Parisians have their say on city's first €20m 'participatory budget' <https://www.theguardian.com/cities/2014/oct/08/parisians-have-say-city-first-20m-participatory-budget>
4. Le mode d'emploi du Budget Participatif (26.12.2016) <https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/le-budget-participatif-.html>
5. apolitical.co: Portugal has announced the world's first nationwide participatory budget <https://apolitical.co/portugal-world-first-participatory-budget/>
6. Orçamento Participativo Portugal (26.12.2016) <https://opp.gov.pt/sobre>
7. Bankomāti atkal pieejami katrā Latvijas novadā, apliecina asociācija http://www.delfi.lv/business/bankas_un_finanses/bankomati-atal-pieejami-katra-latvijas-novada-apliecina-asociacija.d?id=48330633